

Investigation of Life Satisfaction and Social Comparison Levels of Parents of Children with Special Needs¹

Zekeriya Boztaş (Teacher- PhD Stud.)

Ministry of National Education-Türkiye

ORCID: 0009-0004-7815-2941

zekiboz1983@gmail.com

Prof. Dr. Ömer Faruk Tutkun

Sakarya University-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7973-0484

otutkun@sakarya.edu.tr

Abstract

Having child is crucial for parents. Parents who have expectations for their children experience both exciting and challenging experiences in this process. Parents of children with special needs experience in a more anxious and vulnerable way as the stress load is greater. Their quality of life and life satisfaction will be enhanced by the psychological, social-emotional and economic support they receive. Life satisfaction, is related to individuals' enjoyment of life and well-being, can be related to how much the individual likes himself/herself. Based on these concepts, the aim of the study is to examine the relationship between life satisfaction and social comparison levels of parents with children with special needs. Relational screening method, one of the descriptive research methods, was used in the study. The population of the study consists of 13350 parents and the sample consists of 618 parents. In the study, Satisfaction with Life Scale and Social Comparison Scale were used as data collection tools. For data analysis, Cronbach Alpha coefficients and normality distributions were calculated for reliability control. Independent sample t test, ANOVA, Pearson Correlation tests were used to analyze the data. The findings of the research are as follows: 1- Parents' life satisfaction was determined as medium level, and their social comparison level was determined as above average. 2- There is a significant relationship between parents' life satisfaction and social comparison levels. 3- Life satisfaction and social comparison levels of parents do not differ with the variables of gender, age and gender of the child. 4- Parents' life satisfaction and social comparison levels differ according to educational status, marital status, employment status and perceived income level variables. Based on the results of the study, suggestions were made to researchers, experts and educators for future studies. In addition, suggestions have been put forward that local governments and non-governmental organizations can carry out activities such as improving the living conditions of parents, increasing their quality, supporting their economic situation, providing social assistance, getting a job, and providing additional income.

Keywords: Special education, Parent, Child with special needs, Satisfaction with life, Social comparison

**E-International
Journal of Educational
Research**

Vol: 14, No: 6, pp. 187-206

Research Article

Received: 2023-09-12

Accepted: 2023-11-26

Suggested Citation

Boztaş, Z. & Tutkun Ö.F. (2023). Investigation of life satisfaction and social comparison levels of parents of children with special needs, *E-International Journal of Educational Research*, 14 (6), 187-206. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1358972>

¹ This article was produced from the master thesis conducted by the first author under the supervision of the second author at Sakarya University Institute of Educational Sciences.

Extended Abstract

Problem: The individual is defined as a social, biological, psychological and cultural being (Sönmez, 1994). People who come into a society and culture with certain characteristics need education as a member of society and as an individual (Gül, 2004). Education is the state of bringing about desired behavioural changes by focusing on students through the learning process (Sönmez, 1986). According to Durkheim, education is an action carried by adults in order to acquire social life skills (Başaran, 1994). In every society, the development of children is influenced by the institutions and organizations of that society. Family is the most effective structure, apart from school, on the child's education, which ensures the continuity of society (Toprakçı, 2017).

The family, the smallest social structure, is a fundamental unit where individuals are born, grow up or spend majority of their lives (Cavkaytar, 2018). Raising children is a challenging yet fulfilling responsibility for parents, who find happiness in nurturing their children (Angeles 2010). Regardless of typical or at-risk developmental needs, children require a supportive family environment that offers them opportunities, protection and long-term stability (Cavkaytar, 2018). Families aspire to have a child with traits that conform to societal norms. Nonetheless, having a baby with special needs shatters these optimistic aspirations, leading to profound emotional distress and anxiety (Balat & Şahsuvaroğlu, 2015). A child with special needs is reliant on family members to fulfill their fundamental necessities. This connection between parent and child which begins with fulfilling needs, endures throughout the individual's lifetime with the development of social and emotional investment (Bricker & Waddell, 2002). In this process parents may encounter challenges and obstacles as they come to terms with and adjust to their changed circumstances (Kartal, 2019).

The demanding procedures faced by parents of children with special needs demonstrate their necessity for assistance. The assistance they receive additionally enhance their relationship with their child. The relationship between parents and their children is a constant, fluid, bilateral two-way structure (Mukaddes, Sari, & Tanidir, 2022). The parent-child relationship's extent impacts the social-emotional and adaptive skills and psychological adjustment of the child with special needs (Carrasco, Delgado, & Holgado-Tello, 2019). Positive parent-child relationships and the healthy family involvement during childhood support the child's social-emotional and academic experiences (Knopik, Błaszczak, Oszwa, & Maksymiuk, 2020). With the effective use of special education services, it is advantageous to strengthen and integrate the adaptation skills of children with special needs into society. Leading an integrated life is a crucial objective and a lifelong pursuit for individuals with special needs (Demir, 2018).

From the parent empowerment perspective, this study aims to make objective evaluations of current variables for parents of children with special needs. The study seeks to provide support and empower parents as well as pave the way for studies that contribute to their overall well-being and self-perception. The primary aim is to identify the relationship between parents' life satisfaction and social comparison levels. To achieve this, study will examine the following sub-problems:

1. Does the life satisfaction of parents vary based on gender, age, the gender of their child, educational status, marital status, employment status, or perceived income level?
2. Does the social comparison level of parents differ based on their gender, age, the gender of their child, educational status, marital status, employment status, or perceived income level?

Method: In this study, correlational analysis, one of the relational survey methods, was used. These are studies in which the relationship between two or more variables is analysed without any manipulation of these variables (Büyükoztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2020). The sample consisted of 618 parents, comprising 453 (73.3%) females and 165 (26.7%) males. There were 21 (3.4) individuals aged 25 years and under, 174 (28.2) individuals aged 26-36 years, 325 (52.6) individuals aged 36-46 years, and 98 (15.9) individuals aged over 46 years old.

Satisfaction with Life Scale and Social Comparison Scale were used as data collection tools in the study. The Satisfaction with Life Scale was initially developed by Diener, Emmons, Larsen & Griffin (1985). The scale was subsequently adapted into Turkish by Dağlı and Baysal (2016). The Turkish version of the Social Comparison Scale was adapted by Şahin and Şahin (1992) as well as Şahin and Durak (1994).

In the study, parents were recruited to participate voluntarily. Permissions were acquired from relevant official institutions for the usage of scales in the study. and 618 fully completed forms were analysed. The reliability coefficients were initially examined during data analysis, followed by the examination of skewness kurtosis values to assess normal distribution. Upon confirming the data's normality, parametric tests were used.

Findings: The present study, establishes highly significant, positive correlation between life satisfaction and social comparison level ($r(618) = .765, p = .001$). The social comparison level of parents increased in the event of an increase in life satisfaction. Parents' life satisfaction was found to be moderate, and social comparison level was found to be above average. Furthermore, life satisfaction and social comparison levels of parents did not differ with the variables of gender, age and gender of the child.

In the study, parents' life satisfaction differed with the educational status variable ($F=24.5, p=.001$). The life satisfaction of university graduates was higher than that of high school, secondary school and primary school graduates. Parents' life satisfaction of the parents differed with the marital status variable ($[616] = 7.29; p < .05$). Life satisfaction of married parents was found to be higher than divorced parents. The life satisfaction of the parents differed with the job status variable ($F=30.122, p = .001$). The life satisfaction of the parents who had a job was found to be higher than the parents who did not have a job. In addition, life satisfaction of parents differed according to perceived income level ($F=116.02, p=.001$). Life satisfaction of parents who perceived high income level was found to be better than medium and low levels.

In the study, the social comparison level of the parents was found to differ according to their educational status ($F= 35.052, p = .001$). The social comparison level of parents who graduated from university was higher than that of those who graduated from high school, secondary school, and primary school. Additionally, their social comparison level varied according to marital status ($[616] = 7.29; p < .05$), with married parents exhibiting a higher level of social comparison than divorced parents. The social comparison level of the parents differed varied with the employment status variable ($F=30.122, p = .001$). Parents who held a job had a higher social comparison level than those who did not. Furthermore, the social comparison level of the parents differed based on the perceived income level ($F=100.74, p=.001$). The social comparison level of parents who perceived their income level as high was superior to those who perceived their income level as medium or low.

Conclusion and Suggestions: As a result, it was seen that life satisfaction and social comparison levels of parents affect each other. When individuals engage in social comparison, they also reach the result of life satisfaction. It is thought that individuals whose awareness increases with the increase in education level and who can develop their parenting skills better will increase their life satisfaction. It is thought that individuals whose awareness increases with the increase in education level and who can develop their parenting skills better will increase their life satisfaction. In the present study, the life satisfaction and social comparison levels of married parents were found to be higher than divorced parents. From this point of view, it is thought that providing relationship counseling and psychological support to parents of children with special needs during the marriage process will increase the life satisfaction of these individuals. Based on the study in which perceived income level was found to be important in terms of life satisfaction and social comparison, it is thought that when the income level of these individuals increases, they will be able to respond better to the needs of their children and the quality of life of the individual will increase.

Researchers can conduct this study with a larger sample size in different settlements and conduct intercultural comparative research on the services provided to parents. In addition, family education programmes can be organized for parents to improve their parenting skills and projects can be developed to improve their educational status. Projects that will improve the income status of parents and facilitate their job acquisition can be addressed by public, private, and non-governmental organizations.

Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin İncelenmesi²

Zekeriya Boztaş (Öğretmen- Dokt. Öğr.)

Milli Eğitim Bakanlığı-Türkiye

ORCID: 0009-0004-7815-2941

zekiboz1983@gmail.com

Prof. Dr. Ömer Faruk Tutkun

Sakarya Üniversitesi-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7973-0484

otutkun@sakarya.edu.tr

Özet

Çocuk sahibi olmak aileler için kritik öneme sahiptir. Çocuğu için beklentileri olan ebeveynler bu süreçte hem heyecanlı hem de zorlu deneyimler yaşar. Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler ise bu süreci stres yükü daha fazla olduğundan daha kaygılı ve kırılabilir biçimde deneyimler. Bu bireylerin alacağı psikolojik, sosyal-duygusal ve ekonomik destek yaşam kalitelerini arttıracak ve yaşam memnuniyetlerini yükseltecektir. Bireylerin yaşam memnuniyetleri ve iyi olma halleriyle bağlantılı yaşam doyumu bireyin kendini ne kadar sevdiği ile ilişkilenebilmektedir. Bu kavramlardan hareketle çalışmanın amacı, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, yaşam doyumları ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada betimsel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni 13350 ebeveyn, örnekleme ise 618 ebeveyn olmaktadır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak Yaşam Doyum Ölçeği ve Sosyal Karşılaştırma Ölçeği kullanılmıştır. Veri analizine başlarken güvenirlik kontrolü amacıyla Cronbach Alpha katsayıları ve normallik dağılımları hesaplanmıştır. Verilerin analizi aşamasında bağımsız örneklem t testi, ANOVA, Pearson Korelasyon testleri kullanılmıştır. Araştırma sonucu ulaşılan bulgular şunlardır: 1- Ebeveynlerin yaşam doyumu orta düzey olarak, sosyal karşılaştırma düzeyi ise ortanın üzerinde belirlenmiştir. 2- Ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. 3- Ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyleri, cinsiyet, yaş ve çocuğun cinsiyeti değişkenleri ile farklılaşmamaktadır. 4- Ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyleri, eğitim durumu, medeni durum, iş durumu ve algılanan gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaşmaktadır. Araştırmanın sonuçları üzerinden gelecekte yapılacak çalışmalara dönük araştırmacılara, uzmanlara ve eğitimcilere önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca yerel yönetim ve sivil toplum örgütlerinin, ebeveynlerin yaşam koşullarını iyileştirecek, niteliğini arttıracak, ekonomik durumunu destekleyecek, sosyal yardım, iş edinme, ek gelir sağlama gibi çalışmaları yapabileceği önerileri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Ebeveyn, Özel gereksinimli çocuk, Yaşam doyumu, Sosyal karşılaştırma

**E-Uluslararası
Eğitim
Araştırmaları
Dergisi**

Cilt: 14, No: 6, ss. 187-206

Araştırma Makalesi

190

Gönderim: 2023-09-12

Kabul: 2023-11-26

Önerilen Atıf

Boztaş, Z. ve Tutkun, Ö. F. (2023). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin İncelenmesi, *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14 (6), 187-206. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1358972>

² Bu makale, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde birinci yazarın, ikinci yazarın danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Birey toplumsal, biyolojik, psikolojik ve kültürel bir varlık olarak ifade edilir (Sönmez, 1994). Bireylerin oluşturduğu toplum, ortak bir birikimden hareketle ortak bir geleceği uyumlu bir biçimde paylaşmayı amaçlayan insanlardan oluşan yapı olarak ifade edilebilir (Ganioğlu ve Toprakçı, 2023). Birtakım özelliklere sahip bir yapıyla toplum ve kültür içine gelen insanın eğitime ihtiyacı vardır (Gül, 2004). Eğitim, öğrenciler üzerinde öğrenme süreci ile yoğunlaşarak, istendik davranış değişikliği meydana getirme halidir (Sönmez, 1986). Durkheim'e göre ise eğitim, toplumsal yaşam becerileri kazandırmak için yetişkinler tarafından uygulanan bir eylemdir (Başaran, 1994). Her toplumda, çocukların büyümesini o toplumdaki kurum ve kuruluşlar etkiler. Aile, toplumun devamlılığını sağlayan çocuğun eğitimi üzerinde okul haricinde en etkili yapıdır (Toprakçı, 2017).

Tarihsel geçmişi çok eskilere dayanan, birey ve toplum için önemini muhafaza eden aile, toplum için en önemli kurumların başında gelir (Sönmez ve Aksan, 2019). Ailenin insan uygarlığı ile başladığı, onun kadar eski olduğu söylenebilir (Cavkaytar, 2018). Aynı zamanda, aile var olan kurumların en eskisi olduğu gibi, tek doğal olanıdır (Rousseau, 1946). Çocuk sahibi olmak ve çocuklarıyla ilgili hayaller kurmak, ailelerin hayatlarına anlam katma yollarından birisidir (Aydın, 2019). Çocuk yetiştirmek, aileler için mutluluk kaynağıdır ancak zor bir görevdir (Angeles 2010). Aileler, toplumun beklentilerini karşılayabilecek özelliklere sahip bir çocuk hayal eder. Fakat özel gereksinimli bir bebeğe sahip olmak, ailenin tüm bu olumlu hayallerini yıkar, yoğun duygusal yıkıntı ve kaygı yaşamasına sebep olur (Balat ve Şahsuvaroğlu, 2015).

Ailenin, neredeyse her coğrafyada ve kültürde, yerine getirdiği ortak işlevler vardır. Bunlar, temel olarak, eğitim, üreme, ekonomi ve cinsellik başlıkları olarak ele alınabilir (Murdock, 1949). Özel gereksinimli çocuğu olan ailenin, bu işlevlerinde aksamalar olmaktadır. Çünkü aile için kronik bir sağlık sorunu ya da yetersizliği bulunan bir çocuğa sahip olmak, tipik gelişen bir çocuğa sahip olmaktan daha zorlu ve çözülmesi güç bir süreç içerir. Özel gereksinimli çocuk, temel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında, aile fertlerine bağımlı biçimde dünyaya gelir. Ebeveyn ile çocuk arasında ihtiyaç ile ilişkili başlayan bu bağımlı olma hali, sosyal ve duygusal ilginin de kurulmasıyla hayat boyu sürer (Bricker ve Waddell, 2002). Bu süreç içindeki ebeveynler durumu kabul etmekte ve yeni hale uyum sağlamakta zorluk çekmektedirler (Kartal, 2019).

Ailede yetersizliği olan bir çocuğun oluşu, ailenin sistemini olumsuz etkileyerek, bütünlüğüne ve yapısına önemli zararlar verebilir. Araştırmalar, (Kalhori, Ziapour, Kianipour ve Foroughinia, 2017; Yazar, Akdam, Çarpan, Topal, Şenol ve Tekin 2021; Fairthorne, Jacoby, Bourke, Klerk, ve Leonard, 2016), özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin, normal gelişen çocukların ebeveynlerine göre, zaman yönetimi, ekonomik durum, deneyimlenen duygular, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama gibi alanlarda daha fazla yetersizlik hissettiklerini ve stres yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Özel gereksinimli çocukların tıbbi bakım gereksinimleri, iletişim problemlerinin giderilmesi, fiziksel düzenlemelerinin yapılması ve özel ekipmanlarının edinilmesi, aileye ekstra yük getirmektedir (Turnbull ve Turnbull, 1995). Ekonomik olarak aileye zorluk yaşatan bu tür yüklerin yanında, psikolojik, zihinsel ve sosyal yükler de, ebeveynler için risk oluşturur ve bu durum ailenin çözülme ihtimalini artırır. Bu ebeveynlerin, aile bütünlüğü ve sağlığı noktasında, güçlendirici ek uzman desteğine ihtiyaçları vardır (Shivers ve Resor, 2020). Diğer yandan, özel gereksinimli bir çocuk yetiştiren ebeveynler, utanç veya suçluluk hissedebilirler. Bunlara ek olarak, çocuğun bakımı, çocuğun eğitimi ve iş yaşamları ile ilgili kararlar alırken zorlanabilirler. Bu da ebeveynlerin ruhsal ve bedensel sağlıklarını etkilemektedir (Reichman, Corman ve Noonan, 2007). Çocuğunu merkeze alan ve sosyal açıdan sınırlanan bu ebeveynler, anksiyete, stres, depresyon ve duygusal çöküntüler yaşamaktadırlar (Roach, Ormond ve Barratt, 1999). Bu durum, ebeveynlerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yaşam kalitesini, bireylerin yaşam algısının, değerlerinin, hedeflerinin, standartlarının ve bireysel ilgilerinin çok boyutlu biçimde değerlendirilmesi olarak açıklamaktadır (World Health Organization, 1997). Bu bağlamda, riskli durumda olan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin alacağı zihinsel, fiziksel ve sosyal desteğin, onların yaşam kalitesini arttıracığı açıktır (Lu, Yang, Skora, Wang, Cai, Sun ve Li, 2015).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, yaşam boyu süren zorluğa karşı uyum durumu sosyal karşılaştırma süreci ile ortaya konabilmektedir. Sosyal karşılaştırmanın insan yaşamında önemli bir yeri vardır. Sosyal karşılaştırma, kişinin bazı nitelikler açısından kendi bakış açısını, diğerlerinin tutumlarıyla

kiyaslaması ve bunların sonunda kendi ile ilgili bir değerlendirme yapma hali olarak ifade edilmektedir (Gilbert, Giesler ve Morris 1995; Festinger, 1954). Yaşamında sosyal karşılaştırmayı sık yapan birey, var oluşu ile ilgili bilişsel algıya sahip olmasının yanında, bu kavram ile kendini güçlendirip zorlu koşullara adapte olur (Buunk ve Gibbons, 2007).

Sosyal karşılaştırma kavramı alanyazında ilk olarak 1950' lerde Leon Festinger tarafından ele alınmıştır. Festinger (1954)' e göre sosyal karşılaştırma, insanların kendisi ile ilgili inançlarını ve görüşlerini başkalarıyla yaptığı kıyaslamalarla değerlendirmesidir. Bu eylem aynı zamanda dürtüseldir. Bireyler kendi görüş ve yetenekleri için objektif bir ölçüt bulamadıkları zaman değerlendirme için başkaları ile karşılaştırma yolunu seçer. Kişiler için sosyal hayat, inançları ve algıları üzerinde etkilidir. Bunun için kendine dair fikir edinmede başkalarını ölçüt alır (Taylor, Neter ve Wayment, 1995). Sonuçta sosyal karşılaştırma, kişinin çalıştığı yerde, aile ve okul ortamında kendi ile ilgili geri bildirim almasında bir araç görevi görmektedir.

Bireyin kendi ile ilgili düşüncelerinin birikimi olan benlik kavramı, sosyal karşılaştırma ile ilişkilidir. Sosyal karşılaştırma yolu ile bireyin kendi hakkındaki inanışlarının bütüncül hali onun benlik algısıdır (Wills, 1981). Benlik, sosyal algının biçimlemesine sebep olan şemalardan meydana gelir (Green ve Sedikides, 2001). Bu şemalar, zihinsel-duygusal yapıların parçasıdır. Bu yapılar sayesinde, bilgilerin çağırılması, düzenlenmesi gerçekleşir ve değerlendirme yapılır. Böylece, bireyin davranışlarının neticesinde ortaya çıkan algı, kendi ile ilgili tutumlarla ilişkili hale gelir (Markus, 1977). Sosyal karşılaştırmalar, benlik algısını iyi ya da kötü yönde etkiler. Bireyin, kendini sevme düzeyi, kendini önemseme biçimi ve var oluşunu ne kadar iyi gördüğü, kendilik değeri ile ilişkilidir (Plotnik, 2009). Sosyal karşılaştırma yolu ile bireyin ortaya koyduğu yüksek ve düşük düzeyde benlik, kendilik değeri ile de açıklanabilir. Kendilik değeri yüksek düzeyde olan bireyler, neşeli, mutlu ve uyumludur. Aynı zamanda bu kişilerin sağlıklı sosyal ilişkileri olur. Kendilik değeri düşük düzeyde olan bireylerde ise, anksiyete, stresli haller, depresyon, anti sosyal durumlar ve uyum sorunları görülür (Baumestier, Campbell, Krueger ve Vohs, 2003).

Sosyal karşılaştırma yoluyla kendilik değerlendirmesi yapan bireyin benlik yapısı yaşam doyumu ile ilişkilidir (Kwan, Bond ve Singelis, 1997). İlk kez, 1961 yılında, Neugarten tarafından ortaya konan yaşam doyumu, kişinin kendisinin belirlediği ölçütler ile yaşamına ilişkin algısıdır (Veenhoven, 1991). Kişinin kendini ne kadar sevdiği ile ilişkili olan yaşam doyumu, bireyin öznel bir değerlendirme yolu ile bilişsel ve sosyal açıdan yaptığı değerlendirme ile ifade edilir (Diener, 1984). Kişinin yaşamının geneli hakkındaki duygularını yansıtır ve mutluluğunun ölçümü olarak kabul edilir (Veenhoven, 1995). Yaşam doyumu, insanların zihinsel sağlığını ve sosyal ilişkilerinin biçimini etkileyen en önemli faktörlerden birisidir. Bireyin yaşamdan duyduğu memnuniyet, hayatının belli bir anını değil, onun psikolojik iyi olma halini, mutluluğunu, motivasyonunu ve sağlıklı yaşlanmasını içeren bir bütünselliği betimler (Onur, 1997). Bireyin iyi olma hali, mutluluk ve yaşam doyumu ile bağlantılıdır. Mutluluk kavramı, sosyal yaşam içerisinde çok sık kullanılır. Alanyazında, psikologların, yaşam memnuniyeti ve öznel iyi oluş kavramlarını, bir bakıma mutluluk olarak da ifade ettikleri çalışmalarda yer almaktadır (Yetim, 1991). Öznel iyi oluş ile bireyin kendilik değeri ilişkilidir (Çiççi ve Kumcağız, 2023). İyi olma hali üzerine yapılan araştırmalarda, sosyal desteğin stresi olumlu bağlamda etkilediği ortaya konmuştur (Kunkel, 1981). Yaşam memnuniyeti için bireylerin kendini değerli hissetmeleri önemlidir. Destekleyici aile ve sosyal destek, iş meşguliyeti, benlik memnuniyeti, dini veya manevi yaşam, boş zamanın değerlendirilmesi ve sağlıklı olma hali, çoğu insanın yaşam memnuniyet durumunu etkileyen temel bileşenlerdir (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999).

Sosyal karşılaştırma düzeyi olumlu olan bireylerin yaşam doyumları daha yüksek olmaktadır. Özellikle kişinin aşağı yönlü yaptığı kıyaslamalarda kendini olumlu yorumlaması yaşam doyumunu arttırmaktadır (Frieswijk, Buunk, Steverink ve Slaets, 2004). Alan yazında, sosyal karşılaştırma yolu ile kendisi hakkında olumlu algıya sahip bireylerin yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu ve bu bireylerin daha mutlu olduklarını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Caprara, Steca, Gerbino, Paciello & Vecchio, 2006; Chow, 2005; Fordyce, 1983; Garcia, Rosenberg, Erlandsson & Siddiqui, 2010; Tkach & Lyubomirsky, 2006).

Alanyazında (Satılmış, 2020; Kiani, Mohammadi, HasanZadeh, MohsenLoo ve PoorRahmani, 2022; Fereidouini, Kamyab, Dehghan, Khiyali, Ziapour, Mehedi ve Togholi 2021), özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşam kalitesi ve doyumlarının, tipik gelişen çocuğu olan ebeveynlere göre, daha

düşük olduğu ortaya konmuştur. Fakat alanyazında, sosyal karşılaştırma kavramını, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler örnekleminde inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çerçevede, bu çalışmanın alanyazına, ailelere, öğretmen ve yöneticilere, eğitim bilimine ve özel gereksinimli bireyler üzerine politika üretenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin iyi olma haline katkı sunacak veriler sunmaktadır. Çalışma bulgularının araştırmacıları dezavantajlı gruptaki bireylerle ilgili yeni araştırmalara yönlendireceği düşünülmektedir. Bunlara ek olarak, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere verilecek, sosyal, ekonomik, lojistik, eğitsel ve psikolojik destek, ailenin ihtiyaçlarını karşılayabilmesini kolaylaştıracak ve onları güçlendirecektir. Bunun da, ailenin yaşam memnuniyetini ve benlik algısını olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, bu çalışmanın temel amacı, ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır. Bu temel araştırma problemi doğrultusunda, araştırmanın alt problemleri olarak, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyleri; cinsiyet, yaş, çocuğun cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durum, iş durumu, algılanan gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı ele alınmıştır.

YÖNTEM

1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama yöntemleri iki veya daha fazla değişkenin aralarındaki değişimin biçimini, derecesini ortaya koymayı hedefleyen araştırma desenleridir. Bu tür çalışmada, ilişki tespit edilecek değişkenler, tek taramada bulunduğu gibi, farklı farklı sembol halinde de ifade edilir. Fakat bu sembol verme biçimi (değer verme, ölçme), ilişkisel bir çözüm yapmaya imkan vermelidir (Karasar, 2005). Bu çalışmada, ilişkisel tarama yöntemlerinden korelasyonel analiz çalışılmıştır. Bu biçim, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin, bu değişkenlerle herhangi bir işlem yapılmadan incelemelerin yapıldığı çalışmalardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020). İnsan eylemlerinin tanımlanması kolay değildir. Korelasyonel araştırmalar, bu tür davranışların ilişkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu ilişkileri ortaya koyması daha üst seviyede araştırmaların yapılmasının önünü açmaktadır (Cohen, Manion ve Morrison, 2018).

193

2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini, İzmir’de, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında, Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından takip edilen 13350 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise, bu ebeveynlerden kolay ulaşılabilir seçkisiz örnekleme yöntemi ile ulaşılabilen, 618 ebeveyn oluşturmaktadır. Seçkisiz (random) örnekleme yöntemlerinin başat özelliği, örneklemini temsil kabiliyetinin yüksek düzeyde olmasıdır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2020). Ebeveynlere ait çalışma grubu bilgileri Çizelge 1’de verilmektedir.

Çizelge 1. Çalışma grubuna ilişkin bilgiler

		n	%
Cinsiyet	Kadın	453	73,3
	Erkek	165	26,7
Medeni Durum	Evli	542	87,7
	Boşanmış/ayrı	76	12,3
Yaş	25 ve altı	21	3,4
	26-36 Yaş	174	28,2
	36-46 Yaş	325	52,6
	46 ve üstü	98	15,9
Eğitim Düzeyi	İlkokul	177	28,6
	Ortaokul	177	28,6
	Lise	188	30,4
	Üniversite	76	12,3

3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak, Kişisel bilgi formu, Yaşam Doyumu Ölçeği ve Sosyal Karşılaştırma Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu formda, katılımcılara ait cinsiyet, yaş, çocuğun cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durum, iş durumu ve algılanan gelir düzeyini ortaya koyan veriler mevcuttur.

Yaşam Doyumu Ölçeği: Yaşam doyumu ölçeği, ilk olarak, Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, daha sonra, Dağlı ve Baysal (2016) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Uyarlama çalışması Diyarbakır il merkezinde görevli 200 ilköğretmeni ile yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı yapılan uyarlama çalışmasında 0.88, test- tekrar test güvenirliği ise 0.97 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini ölçmek amacıyla yapılan faktör analizlerinde açılımlı faktör analizi sonucu 0.869 çıkmıştır. Maddelerin hata varyanslarına bakıldığında 1. madde için 0,32; 2.madde için 0,34; 3. madde için 0,22; 4. madde için 0,47 ve 5. madde için ise 0,60 düzeyinde tespit edilmiştir. Bu değerler istenilen seviyededir. Hata varyanslarına ilişkin bu sonuçların düşük olması beklenmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Ayrıca yapılan uyum indekslerinde NFI değeri 0,99; NNFI değeri 1,00; CFI değeri 1,00; SRMR değeri ise 0,019 olarak belirlenmiştir. Bu doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin bir faktör yapısının iyi uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır (Şimşek, 2007). Ölçek tek faktörlü 5'li likert tarzında, 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınacak en düşük puan 5, en yüksek puan 25'tir. Ölçekte ters kodlanacak herhangi bir madde yoktur. Bu çalışmada, ölçeğe ilişkin tespit edilen Cronbach Alpha katsayısı .91 olarak belirlenmiştir.

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği: Sosyal karşılaştırma ölçeği ilk olarak Allan ve Gilbert (1991) tarafından geliştirilmiştir. Bireyin kendini başkalarıyla karşılaştırdığında nasıl gördüğünü ortaya koyan ölçeğin, Şahin ve Şahin (1992) ve Şahin ve Durak (1994) tarafından Türkçe uyarlanması ve geliştirilmesi yapılmıştır. Olumlu ve olumsuz iki kutuplu 18 maddeden oluşan ölçek, 6'lı likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 18, en yüksek puan ise 108 puandır. Alınacak yüksek puanlar, iyi olumlu benlik algısı, düşük puanlar ise olumsuz benlik algısı olarak yorumlanmaktadır. 501 banka çalışanı örneklemini ile yapılan uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.89 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölçüt bağıntılı geçerlilik çalışmasında ölçeğin Beck Depresyon Ölçeği ile korelasyonunun -.19 ($p < .001$) olduğu ve depresyonu düşük ve yüksek grupları iyi bir şekilde ayırt edebildiği de belirtilmiştir. (Şahin ve Durak, 1994). Yapı geçerliği çalışmasında ise Beck Depresyon Envanterinden 9 altı ve üstü puanları sosyal karşılaştırma ölçeğine göre ayırtılabildiği ($p < .001$) tespit edilmiştir (Savaşır ve Şahin, 1997). Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .92 olarak tespit edilmiştir. Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.80 puan ve üzerinde olan ölçek yüksek güvenirlikte kabul edilir (Uzunsakal ve Yıldız, 2018).

4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmadaki ölçeklerin uygulanması ve ebeveynlerle gönüllülük esasıyla çalışabilmek için, öncelikle gerekli resmi kurumlardan izinler alınmıştır. Daha sonra sağlıklı verilerin alınması için, Rehberlik Araştırma Merkezleri, özel eğitim okulları ziyaret edilmiş ve ölçeklerin uygulanma biçimi, formları ebeveynlere ulaştıran öğretmenlere anlatılmıştır. Formlar uygulandıktan sonra kurumlardan alınmış ve eksik doldurulan formlar ayıklandıktan sonra, 618 tane tam doldurulmuş form analize tabi tutulmuştur. Verilerin analiz işlemi yapılırken, önce güvenirlik katsayıları incelenmiş ve normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek için çarpıklık basıklık değerleri incelenmiştir.

Çizelge 2. Verilerin normallik analizi bulguları

	$\bar{X}$	Standart Sapma	Standart Hata	Çarpıklık İstatistik	Std. Hata	Basıklık İstatistik	Std. Hata
Yaşam Doyumu	15.3	4.03	0.162	-.143	.098	-.628	.196
Sosyal Karşılaştırma Düzeyi	83.6	13.8	0.557	-.190	.098	-.714	.196

Çizelge 2 incelendiğinde, yaşam doyum düzeyi çarpıklık değeri -.143, basıklık değeri -.628 ve sosyal karşılaştırma düzeyi çarpıklık değeri -.190, basıklık değeri -.714 olarak tespit edilmiştir. Basıklık

ve çarpıklık katsayılarının ± 1 arasında olması verilerin normal dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2020).

Verilerin normal dağılım gösterdiği belirlendikten sonra, parametrik testler kullanılmıştır. Değişkenlerin arasındaki ilişkiyi belirlemek için, Pearson Momentler Katsayısı, demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek için de ANOVA ve t testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmanın bulguları aşağıda ele alınmıştır.

1. Ebeveynlerin Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Belirlenmesi

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerine ilişkin bilgiler çizelge 3 ve çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Ebeveynlerin yaşam doyum düzeyi bulguları

	$\bar{x}$	ss	Min.	Maks.	Değer
Yaşam Doyum Düzeyi	3.06	.80	1.00	5.00	Orta Düzeyde Katılıyorum

Çizelge 3 incelendiğinde özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler yaşam doyum düzeylerini ($\bar{x}=3.06$) orta düzeyde algılamaktadır.

Çizelge 4. Ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyi bulguları

	N	$\bar{X}$	ss	Min.	Maks.	sd
Sosyal Karşılaştırma	618	83.6	13.8	41	108	.55

195

Çizelge 4 incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyi ortalamalarının ($\bar{X}$) 83,6, standart sapmalarının (ss) 13,8 ve standart hatalarının (sd) 0,55 olduğu görülmüştür. Ölçekten alınan en yüksek puan 108 iken, en düşük puan 41'dir. Ölçekten alınan ortalama puanların bir standart sapma üstü 97,4'e ve bir standart sapma altı 69,8'e denk gelmektedir. Katılımcıların ortalama puanları 83,6 puan ile orta üstü düzeyde sosyal karşılaştırma düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

2. Yaşam Doyumu ile Sosyal Karşılaştırma Düzeyi Arasındaki İlişki

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişki çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. Ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişki

	Yaşam Doyumu Düzeyi	Sosyal Karşılaştırma Düzeyi
Yaşam Doyum Düzeyi	1	0.765**
Sosyal Karşılaştırma Düzeyi	0.765**	1

** (p<0.01)

Çizelge 5 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasında ($r(618) = .765$, $p = .001$) pozitif yönde, yüksek düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir.

3. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin cinsiyet göre farklılaşp farklılaşmadığı, çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. Ebeveynlerin cinsiyete göre t testi sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	t testi		
					t	sd	p
Yaşam Doyumu	K	453	15.2	4.03	-1.07	616	.284
	E	165	15.6	4.03			
Sosyal Karşılaştırma	K	453	83.3	13.87	-0.825	616	.410
	E	165	84.3	13.84			

Çizelge 6 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ile ([616]= -1.07; $p > .05$) sosyal karşılaştırma düzeylerinin ([616] = -0.825; $p > .05$), cinsiyete göre, anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmektedir.

4. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Yaşa Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin yaşa göre farklılaşp farklılaşmadığı, çizelge 7’de gösterilmiştir.

Çizelge 7. Ebeveynlerin yaşına göre ANOVA sonuçları

	Yaş	N	$\bar{X}$	ss	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	P
YD	25 ve altı	21	14.1	4.2	Gruplar arası	95.39	3	31.7	1.96	.118
	26-36	174	15.8	4	Grup içi	9943.87	614	16.1		
	36-46	325	15	3.5	Toplam	10039.27	617			
	46 ve üstü	98	15.5	3.5						
	Toplam	618	15.3	4						
SK	25 ve altı	21	78.4	13.8	Gruplar arası	1010.5	3	336	1.76	.154
	26-36	174	84.8	13.6	Grup içi	1174.1	614	191		
	36-46	325	83	14.1	Toplam	1184.6	617			
	46 ve üstü	98	84.4	13						
	Toplam	618	83.6	13.8						

kt: kareler toplamı, ko: kareler ortalaması, YD: Yaşam Doyumu, SK: Sosyal Karşılaştırma

196

Çizelge 7 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ($F=1.96$; $p > .05$) ve sosyal karşılaştırma düzeyleri ($F=1.760$; $p > .05$), yaşa göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

5. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin çocuğun cinsiyetine göre farklılaşp farklılaşmadığı, çizelge 8’de gösterilmiştir.

Çizelge 8. Çocuğun cinsiyetine göre t testi sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	$\bar{X}$	ss	t testi		
					t	sd	p
Yaşam Doyumu	K	242	15.2	4.05	-.476	616	.634
	E	376	15.3	4.02			
Sosyal Karşılaştırma	K	242	84.6	12.9	1.417	616	.157
	E	376	82.9	14.4			

Çizelge 8 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ([616]= -0.476; $p > .05$) ve sosyal karşılaştırma düzeyleri ([616] = 1.417; $p > .05$), çocuğun cinsiyetine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

6. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı, çizelge 9’da gösterilmiştir.

Çizelge 9. Ebeveynlerin eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

	Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	ss	V.K	KT	sd	KO	F	P	Anlam
YD	İlkokul	177	14.0	3.7	Gruplar arası	1076.7	3	358.9			I-III,IV
	Ortaokul	177	14.6	4	Grup içi	8962.5	614	14.5	24.5	.001**	II-III,IV
	Lise	188	16	4	Toplam	10039.2	617				III-II,I
	Üniversite	76	18.1	2.9							IV-I,II,III
	Toplam	618	15.3	4							
SK	İlkokul	177	77.7	12.4	Gruplar arası	17327.2	3	5775			I-II,III,IV
	Ortaokul	177	81.8	13.3	Grup içi	101174.1	614	164	35.0	.001**	II-III,IV
	Lise	188	86.4	13.8	Toplam	1184.6	617				III-II,I
	Üniversite	76	94.5	9.6							IV-I,II,III
	Toplam	618	83.6	13.8							

**p<.05, I: İlkokul, II: Ortaokul, III: Lise, IV: Üniversite, YD: Yaşam Doyumu, SK: Sosyal Karşılaştırma, G.A: Gruplar arası, V.K: Varyansın Kaynağı

Çizelge 9 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ($F=24.5$, $p=.001$) ve sosyal karşılaştırma düzeyleri ($F= 35.052$, $p= .001$) eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır. Yaşam doyum düzeyinin lise mezunu ($X=16$) ve üniversite mezunu ($X=18.1$) ebeveynlerde anlamlı olarak, ilkökul mezunu ebeveynlerden ($X=14$) ve ortaokul mezunu ebeveynlerden ($X=14.6$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, üniversite mezunu ebeveynlerin ($X=18.1$) yaşam doyum düzeyinin, anlamlı şekilde lise mezunu ($X=16$), ortaokul mezunu ($X=14.6$) ve ilkökul mezunu ($X=14$) ebeveynlerinden yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, üniversite mezunu ebeveynlerin ($X=94.5$) sosyal karşılaştırma düzeylerinin, lise mezunu ($X=86.4$), ortaokul mezunu ($X=81.8$) ve ilkökul mezunu ($X=77.7$) ebeveynlerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, lise mezunu ebeveynlerin ($X=86.4$) sosyal karşılaştırma düzeylerinin, ortaokul mezunu ($X=81.8$) ve ilkökul mezunu ($X=77.7$) ebeveynlerinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

7. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Medeni Duruma Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığı, çizelge 10'da gösterilmiştir.

Çizelge 10. Ebeveynlerin medeni duruma göre t testi sonuçları

Değişkenler	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	ss	t testi		
					t	sd	p
Yaşam Doyumu	Evli	542	15.7	3.9			
	Boşanmış	76	12.2	3.5	7.29	616	.001**
Sosyal Karşılaştırma	Evli	542	84.8	13.5			
	Boşanmış	76	74.5	12.7	6.29	616	.001**

**p<.05

Çizelge 10 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ($[616]= 7.29$; $p< .05$) ve sosyal karşılaştırma düzeyleri ($[616]= 6.29$; $p<.05$), medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir. Evli ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ($X=15.7$), boşanmış ebeveynlerden ($X=12.2$) ve evli ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyleri ($X=84.8$), boşanmış ebeveynlerden ($X=74.5$) anlamlı düzeyde yüksek tespit edilmiştir.

8. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin İş Durumuna Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin iş durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı, çizelge 11'de gösterilmiştir.

Çizelge 11. Ebeveynlerin iş durumuna göre ANOVA sonuçları

	İş Durumu	N	$\bar{X}$	ss	V.K	KT	sd	KO	F	P	Anlam
YD	T.Z.Ç	247	16.7	4	Gruplar arası	895.6	2	447.8			
	Çalışmıyorum	356	14.3	3.6	Grup içi	9143.6	615	14.8	30.122	.001**	I-II
	Yarı Zam.	15	15	5.2	Toplam	10039.2	617				
	Toplam	618	15.3	4							
SK	T.Z.Ç	247	88.8	13.5	Gruplar arası	11835.3	2	5917.6			
	Çalışmıyorum	356	79.8	12.7	Grup içi	106666.2	615	173.4	34.119	.001**	I-II
	Yarı Zam.	15	85.7	16.9	Toplam	118501.6	617				
	Toplam	618	83.6	13.8							

**p<.05, I: Tam Zamanlı Çalışıyorum, II: Çalışmıyorum, III: Yarı Zamanlı, YD: Yaşam Doyumu, SK: Sosyal Karşılaştırma, V.K: Varyansın Kaynağı, G.A: Gruplar arası T. Z. Ç: Tam Zamanlı Çalışıyorum

Çizelge 11 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ($F=30.122$, $p=.001$) ve sosyal karşılaştırma düzeyleri ($F=34.119$, $p=.001$), iş durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Tam zamanlı Çalışan ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ($X=16.7$), çalışmayan ebeveynlerden ($X=14.3$) ve tam zamanlı çalışan ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyleri ($X=88.8$), çalışmayan ebeveynlerden ($X=79.8$) anlamlı düzeyde yüksek tespit edilmiştir.

9. Yaşam Doyumu ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Algılanan Gelir Düzeyine Göre Farklılaşması

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin algılanan gelir düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı, çizelge 12'de gösterilmiştir.

Çizelge 12. Ebeveynlerin algılanan gelir düzeyine göre ANOVA sonuçları

	Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	V.K	KT	sd	KO	F	P	Anlam
YD	Düşük	247	12.6	3.2	Gruplar arası	2750	2	1375.1			
	Orta	356	15.8	3.7	Grup içi	7289	615	11.8	116.02	.001**	I-II-III
	Yüksek	15	19.4	2.4	Toplam	10039.2	617				
	Toplam	618	15.3	4							
SK	Düşük	187	74.9	11.4	Gruplar arası	29242.1	2	14621			
	Orta	353	85.2	12.9	Grup içi	89259.4	615	145.13	100.74	.001**	I-II-III
	Yüksek	78	97.1	9.03	Toplam	118501.6	617				
	Toplam	618	83.6	13.8							

** $p < .05$, I: Düşük, II: Orta, III: Yüksek, YD: Yaşam Doyumu, SK: Sosyal Karşılaştırma, V.K: Varyansın Kaynağı, G.A:Gruplar arası

Çizelge 12 incelendiğinde, ebeveynlerin yaşam doyumu ($F=116.02$, $p=.001$) ve sosyal karşılaştırma düzeyleri ($F=100.74$, $p=.001$) algılanan gelir düzeyine göre, anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Gelir düzeyini yüksek düzeyde bulan ebeveynlerin ($X=19.4$) yaşam doyum düzeyleri, gelirini orta düzeyde ($X=15.8$) ve düşük düzeyde ($X=12.6$) bulan ebeveynlerden; gelirini orta düzeyde bulan ($X=15.8$) ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri de, düşük düzeyde bulan ($X=12.6$) ebeveynlerden anlamlı olarak yüksektir. Diğer yandan, gelir düzeyini yüksek düzeyde bulan ebeveynlerin ($X=97.1$) sosyal karşılaştırma düzeyleri, gelirini orta düzeyde ($X=85.2$) ve düşük düzeyde ($X=74.9$) bulan ebeveynlerden; gelirini orta düzeyde bulan ($X=85.2$) ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyi de düşük düzeyde bulan ($X=74.9$) ebeveynlerden anlamlı olarak yüksektir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bunun yanı sıra, bu değişkenlerin cinsiyet, yaş, çocuğun cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durum, iş durumu ve algılanan gelir düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Araştırmanın temel problemi olan ebeveynlerin yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde, iki değişken arasında anlamlı, yüksek düzeyde ve pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çerçevede, ebeveynlerin yaşam doyumu arttıkça sosyal karşılaştırma düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde, yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyi ilişkisini, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveyn örneklemine ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, yapılan çalışmanın alanyazına önemli katkı getireceği düşünülmektedir. Farklı örneklem grubunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, öğretmenlerin (Taş, 2011), öğrencilerin (Çetin, 2021; Öztürk, 2016) ve bireylerin (Olivos, Olivos-Jara ve Browne, 2021; Frieswijk, vd., 2004; Miller, Zivnuska ve Kacmar, 2019) sosyal karşılaştırma düzeyleri ile yaşam doyumları arasında, pozitif anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, mevcut çalışma bulgusu ile örtüşmektedir. Yaşam doyumunda, kişinin sahip oldukları ile yaşamdaki beklentilerini kıyaslayıp bir değerlendirmeye gitmesi (Özer ve Karabulut, 2003), sosyal karşılaştırma yapılırken, bireyin benlik değerini (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014) ortaya koyan motivasyonla uyumaktadır. Buradan hareketle, incelenen çalışmalarda da, yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırmanın ilişkili çıkmasının doğal olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, bireyler yaşam doyumlarının düzeyine karar verirken, yaptıkları sosyal karşılaştırmalar sonucunda elde ettikleri verileri kullanmaktadırlar. Mevcut çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyleri belirlenirken bu bireylerin kendi ile ilgili tutumlarını ortaya koyması ve bu durumun yaşam

memnuniyeti ile ilişkili olmasından dolayı yaşam doyumu ile sosyal karşılaştırma düzeyi arasındaki ilişkinin pozitif ve yüksek düzeyde çıktığı ifade edilebilir.

Araştırma sonucunda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumunun orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Alanyazın incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin (Selvi, 2022; Çattık, 2015; Yavuz ve Şafak, 2021) yaşam doyum düzeylerinin orta düzey olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, mevcut çalışma bulgusu ile paralellik göstermektedir. Ayrıca ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyi ortanın üstünde olarak tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde bireylerin sosyal karşılaştırma düzeylerinin (İbili, 2020; Baş, 2022) orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Özellikle yurtdışı alanyazınında sosyal karşılaştırma kavramı düzey belirleme dışında farklı değişkenlerle ilişki olarak ele alınmıştır (Olivos, vd. 2021; Miller, vd. 2019, Lee, 2022; Morry, Chee, Penniston ve Sucharyna, 2019).

Bu araştırmanın bir diğer bulgusu, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığıdır. Bunun nedeni hem annenin hem de babanın çocuklarına yönelik duygusal sorumluluğu birbirlerine yakın düzeyde hissetmeleri olabilir. Alanyazın incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin (Selvi, 2022; Kasımoğlu, 2017; Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009; Çattık, 2015; Hisoğlu, 2018; Can, 2015; Salas, Rodriguez, Urbeta ve Cuadrado, 2017) cinsiyetlerinin, yaşam doyumları üzerinde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar, mevcut çalışma bulgusu ile örtüşmektedir. Fakat, alanyazındaki bazı araştırmalarda (Addabbo, Sarti ve Scueli, 2016; Avşaroğlu ve Güleş, 2019), annelerin yaşam doyumlarının, babalardan daha düşük olduğunu ortaya koyan sonuçlar yer almaktadır. Gray (2003)'e göre bunun nedeni, annelerin çocuklarının özbakım ve gelişiminde daha fazla rol alıp bir işte çalışmamaları, boş vakitlerinin babalara göre daha az olmasıdır. Diğer yandan alanyazında, sosyal karşılaştırma düzeyi ve cinsiyet ilişkisini, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler örnekleminde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Buna karşın, farklı örneklem gruplarında yapılan araştırmalar incelendiğinde, (Taş, 2011; Çetinkaya, 2004; Yılmaz, 2010; Özteke 2011; Sağlam, 2023; Timler, McIntyre, Rose ve Hands, 2019) cinsiyetin sosyal karşılaştırma üzerinde farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin yaşa göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin (Kasımoğlu, 2017; Yıldız, 2015; İnce ve Tüfekçi, 2015; Çam, 2021; Satılmış, 2020) yaşlarının, yaşam doyumları üzerinde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Ülgüt (2019) ve Arslan (2017) çalışmalarında, otizm tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarının, sosyal karşılaştırma düzeyleri ile farklılaşmadığını bulmuşlardır. Mendes, Crespo, Maroco, Buunk ve Austin (2019) ise tipik gelişen çocuğa sahip ebeveynlerin yaşlarının, sosyal karşılaştırma düzeyleri üzerinde farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır. Bu sonuçlar, mevcut çalışmayı destekler biçimdedir. Buna karşın, mevcut çalışma ile uyuşmayan araştırma bulguları da (Yıldırım, 2020; Acar, 2009; Callan, Kim ve Mathews, 2015) alanyazında yer almaktadır. Bu gruptaki ebeveynlerin ve bireylerin yaş aralığının geniş ya da dar tutulması, sosyo-ekonomik düzeyi ve örneklem sayısı gibi etkenlerin farklı sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir.

Bir diğer araştırma bulgusuna göre, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni ebeveynlerin çocuklarını cinsiyet farkı gözetmeksizin evlatları olarak görmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Alanyazında, özel gereksinimli çocukların cinsiyetlerinin, ebeveynlerin yaşam doyum düzeyleri ile farklılaşmadığını (Selvi, 2022; Gebeyehu, Sahile ve Ayalew, 2019; Can, 2015; Güleş, 2017; Yavuz ve Şafak, 2021; Hisoğlu, 2018) ortaya koyan araştırmalar mevcuttur. Bu sonuçlar, mevcut çalışma bulgusu ile örtüşmektedir. Ayrıca, tipik gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin (Özcan, 2012) sosyal karşılaştırma düzeyinin çocuğun cinsiyeti ile farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın, Shek, (2005) araştırmasında ebeveynlerin benlik algısını ortaya koyarken çocuğun cinsiyeti ile farklılaştığını belirlemiştir.

Bu araştırma kapsamında, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyi de artmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, ebeveynlerin (Akarsu, 2014; Yıldız, 2015; Can, 2015; Gürsoy, 2021; Akandere, Acar ve Baştuğ, 2009; Selvi, 2022) yaşam doyumlarının eğitim durumuna göre farklılaştığı belirlenmiştir. Bu sonuçlar mevcut çalışma ile uyuşmaktadır. Buna karşın bazı araştırmalarda, ebeveynlerin (Kasımoğlu, 2017; Güleş, 2017; Özşenel, 2017; Hisoğlu, 2018; Satılmış, 2020; Anart, 2021) yaşam doyumlarının eğitim durumuna göre farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Ayrıca, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin eğitim durumunun (Ülgüt, 2019; Kart, 2021) sosyal karşılaştırma düzeyleri ile farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durum mevcut çalışma ile uyuşmamaktadır. Buna karşın (Arslan, 2017; Twenge ve Campbell, 2008; Marsh ve Yeung, 1997) eğitim durumunun sosyal karşılaştırma düzeyi ile farklılaştığını belirten çalışmalar tespit edilmiştir. Bu durum mevcut çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir. İncelenen araştırmaların örneklem sayısı, tipik gelişen çocukların ebeveynleri ile karşılaştırmalı yapılması, mezuniyet durum aralıklarının geniş tutulması gibi etkenlerin, farklı sonuçlar doğurabileceği söylenebilir.

Çalışmada, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin, medeni durumlarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Evli olan ebeveynlerin, yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyleri, boşanmış olan ebeveynlere göre daha yüksek bulunmuştur. Alanyazında, ebeveynlerin medeni durumlarının yaşam doyumu ile farklılaştığını (Banjare, Dwivedi ve Pradhan, 2015; Kasımoğlu, 2017; Softa, Öztürk, Sonkaya ve Düşünceli, 2016; Çetinkaya, 2004) belirten araştırmalar mevcuttur. Bu bulgular, mevcut çalışma sonuçları ile uyuşmaktadır. Eşler arasında oluşan güvenli ve yakın ilişkinin, sosyal desteği sağlaması evli kişilerin yaşam doyumunun daha fazla olmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Öte yandan, alanyazında, ebeveynlerin medeni durumları ile yaşam doyumu arasında ilişki olmadığını (Selvi, 2022; Anart, 2021; Satılmış, 2020) ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda örneklem sayısı, sadece annelerle çalışılması ve tipik gelişen çocukların ebeveynleri ile karşılaştırılması yapılması gibi etkenlerin, farklı sonuçlar elde edilmesine sebep olabileceği düşünülmektedir. Alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin medeni durum ve sosyal karşılaştırma düzeyi ilişkisini inceleyen çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Arslan (2017) araştırmasında, otizm tanılı çocuğa sahip annelerin, sosyal karşılaştırma düzeyleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Bu sonuç, mevcut çalışma ile paralellik göstermektedir.

Bu araştırmada, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin, iş durumu değişkenine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Çalışan ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyleri, çalışmayan ebeveynlere göre daha yüksek tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde, ebeveynlerin (Selvi, 2022), (Akarsu, 2014), yaşam doyumlarının iş durumları ile farklılaştığı belirlenmiştir. Bu bulgular, mevcut çalışma sonuçları ile örtüşmektedir. Öte yandan, Can (2015) araştırmasında, çalışmayan annelerin yaşam doyumlarının, çalışan annelere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Kasımoğlu (2017), Anart (2021) ve Satılmış (2020) yaptıkları çalışmalarda, ebeveynlerin yaşam doyumlarının, iş durumları ile farklılaşmadığını ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, mevcut çalışma sonuçları ile örtüşmemektedir. Alanyazın incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde, iş durumu ve sosyal karşılaştırma düzeyi ilişkisini ortaya koyan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada, ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin, algılanan gelir düzeyi değişkenine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ekonomik gelir algısı iyi düzeyde olan ebeveynlerin yaşam doyum düzeyi daha yüksek olarak belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde, Kasımoğlu (2017), Selvi (2022), Akarsu (2014), Anart (2021), Yıldırım (2020) ve Acar (2009) çalışmalarında, ebeveynlerin yaşam doyumlarının algılanan gelir düzeyi ile farklılaştığını belirtmişlerdir. Gelir algısı yüksek olanların, yaşam doyumları daha iyi düzeyde bulunmuştur. Kart (2021) ise, yaptığı araştırmada, tipik gelişen çocuklara sahip annelerin gelir algısının, sosyal karşılaştırma düzeyi ile farklılaştığını tespit etmiştir. Gelir algısı iyi düzeyde olan ebeveynlerin sosyal karşılaştırma düzeyleri gelir algısı kötü düzeyde olanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir. Bu sonuç, mevcut çalışma sonucu ile örtüşmektedir. Özel gereksinimli çocuğun bakımı uzun dönemli süreci kapsar. Çoğu zaman çocuğun bakımından dolayı ebeveynlerden birisi işini bırakır ve aile finansal açıdan daha kırılgan bir yapıya dönüşür. Çünkü özel gereksinimli çocuğun eğitim ve sağlık masrafları artarak devam eder (Ivanišević, Siliskovic, Ombla, Tokic ve Brown, 2023). Bütün bunların sonucunda, ailenin finansal açıdan güçlü oluşunun yaşam doyumunu yükselteceği düşünülmektedir. Bu çalışma sonuçları da bu yaklaşımı destekler niteliktedir.

Yukarıda verilen bulgular ve bunlarla ilgili tartışmalar temelinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerini arttırmak için ve gelecekte yapılacak çalışmalara dönük şu öneriler sunulabilir:

- Ebeveynleri destekleyecek, çok yönlü bir aile eğitim programı hazırlanabilir ve bu program rehberlik araştırma merkezleri ve özel eğitim okullarında uygulanabilir.

- Bu ebeveynleri, eğitsel ve psikolojik açıdan desteklemenin yanında, onların sosyalizasyonunu destekleyecek ve ekonomik durumunu güçlendirecek uygulamalar yapılabilir.
- Algılanan gelir düzeyinin önemli bulunduğu mevcut çalışmadan hareketle, kamu, yerel yönetim ve sivil toplum örgütlerinin, ebeveynlerin yaşam koşullarını iyileştirecek, niteliğini arttıracak, ekonomik durumunu destekleyecek, sosyal yardım, iş edinme, ek gelir sağlama gibi çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada, eğitim durumu değişkeni önemli bulunduğundan, ebeveynlerin mevcut eğitim durumunu yükseltecek uzaktan eğitimi de kapsayacak eğitim projeleri uygulanabilir.
- Benzer araştırmalar, farklı yerleşim yerlerinde ve farklı yetersizlik türleri açısından da ebeveynlerin yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeylerini incelemek üzere yapılabilir.
- Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere sunulan hizmetlere ilişkin kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Acar, M. (2009). *Zihinsel ve fiziksel özürlü çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Addabbo, T., Sarti, E. & Sciulli, D. (2016). Disability and life satisfaction in Italy. *Applied Research in Quality of Life*, 11(3), 925-954. <https://doi.org/10.1007/s11482-015-9412-0>
- Akandere, M., Acar, M. & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23-32. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61799/924411>
- Akarsu, Ö. (2014). *Zihinsel yetersiz çocukların aile yükü, özbakım becerileri, annelerinin yaşam doyumu ve etkileyen faktörler* [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Allan, S. & Gilbert, P. (1991). A Social comparison scale: Psychometric properties and relationship to psychopathology. *Personality and Individual Differences*, 19(3), 293-299. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(95\)00086-L](https://doi.org/10.1016/0191-8869(95)00086-L)
- Anart, F. (2021). Otizm spektrum bozukluğu olan çocuk anneleri ile normal gelişim gösteren çocuk annelerinin yaşam doyumu ve benlik saygısı açısından karşılaştırılması [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Angeles, L. (2010). Children and life satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 11, 523-538.
<https://doi.org/10.1007/s10902-009-9168-z>
- Arslan, S. F. (2017). Otizmlili çocuğa sahip ailelerin gelecek tasarımları ve benlik algısı [Yüksek lisans tezi, Gelişim Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Avşaroğlu, S. & Güleş, E. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyumlarının öz-anlayış ve merhamet düzeyleri açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 365-376.
<https://doi.org/10.24106/kefdergi.2960>
- Aydın, A. (2019). The relationship of parents of children with special needs with the psychological bases of meaning and self-perceptions in life. *Trakya Journal of Education*, 9(3), 487-505.
- Balat, U. G. & Şahsuvaroğlu, T. (2015). Farklı gelişim gösteren çocukların eğitimine aile katılımı. İçinde A. Kulaksızoğlu (Ed.), *Farklı gelişen çocuklar* (ss. 45-81). Nobel Yayınları.
- Banjare, P., Dwivedi, R. & Pradhan, J. (2015). Factors associated with the life satisfaction amongst the rural elderly in odisha, india. *Health and Quality Of Life Outcomes*, 13(1), 1-13. <https://doi.org/10.1186/s12955-015-0398-y>
- Baş, M. (2022). *Kurum bakımından reşit olarak ayrılan bireylerin adil dünya inancı ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin öznel iyi oluşları üzerindeki etkisi* [Yüksek lisans tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime giriş* (4. baskı). Kadioğlu Matbaası.
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I. & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44. <https://doi.org/10.1111/1529-1006.01431>
- Bornstein, H.M., Hendricks, C., Hahn, S. C., Haynes, M.O., Painter, M.K. & Tamis-LeMonda S.C. (2003). Contributors to self-perceived competence, satisfaction, investment, and role balance in maternal parenting: A

- multivariate ecological analysis. *Science and Practise*, 3(4), 285-326, https://doi.org/10.1207/s15327922par0304_2
- Bricker, D. & Waddell, M. (2002). *Assesment, evaluation and programming system for infants and children* (3th ed.). Paul H. Publishing.
- Buunk, A. P. & Gibbons, F. X. (2007). Social comparison: the end of a theory and the emergence of a field. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 102(1), 3–21. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2006.09.007>
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. & Köklü, N. (2020). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik spss ve lisrel uygulamaları* (5. Baskı). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. Baskı). Pegem Akademi.
- Callan, M., Kim, H. & Mathews W.J. (2015). Age differences in social comparison tendency and personal relative deprivation. *Personality and Individual Differences*, 87, 196-199. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.08.003>
- Can G., F. (2015). *Engelli çocuğu olan ve olmayan ebeveynlerin evlilik uyumu yaşam doyumu ve etkileyen faktörler* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Caprara, G. V., Steca, P., Gerbino, M., Paciello, M., & Vecchio, G. M. (2006). Looking for adolescents' well-being: Self-efficacy beliefs as determinants of positive thinking and happiness. *Epidemiologia e Psichiatria Sociale*, 15(1), 30-43. <https://doi.org/10.1017/s1121189x00002013>
- Carrasco M.A, Delgado B. & Holgado-Tello F.P. (2019). Parental acceptance and children's psychological adjustment: The moderating effects of interpersonal power and prestige acrossage. *Plus One*, 14(4), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0215325>
- Cavkaytar, A. (2018). Toplum ve aile. İçinde A. Cavkaytar (Ed.). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği* (ss. 1-17). Vize Yayıncılık.
- Chow, H. (2005). Life satisfaction among university students in a Canadian prairie city: A multivariate analysis. *Social Indicators Research*, 70, 139-150. <https://doi.org/10.1007/s11205-004-7526-0>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2018). *Research methods in education* (8th. Ed.). Routledge Publishing.
- Çam, Z. (2021). *Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin aile yaşam kaliteleri ebeveynlik stresi ve evlilik yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çattık, M. (2015). *Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek ve öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çetin, Ş. (2021). *Ortaöğretim öğrencilerinde farkındalık düzeyi ve yaşam doyumu arasındaki ilişkide duygusal zeka ile sosyal karşılaştırmanın aracı rolü* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çetinkaya, H. (2004). *Beden imgesi, beden organlarından memnuniyet, benlik saygısı, yaşam doyumu ve sosyal karşılaştırma düzeyinin demografik değişkenlere göre farklılaşması* [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çifçi, S. & Kumcağız, H. (2023). The relationship between fear of missing out and subjective well-being in adolescent: The mediating role of social comparison and loneliness, *E-International Journal of Educational Research*, 14 (2), 83-101. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1187412>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik* (3. Baskı). Pegem Akademi.
- Dağlı, A. & Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), <https://doi.org/10.17755/esosder.263229>
- Demir, Ş. (2018). Okul öncesi bütünleştirmede destek uygulamalarına giriş. İçinde H. Bakkaoğlu ve B. Sucuoğlu (Ed.), *Okul öncesinde bütünleştirmeyi harekete geçirme* (ss. 1-20). Nobel Yayıncılık.
- Deniz, M. E., Dilmaç, B. & Arıcak, O. T. (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk- sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968. <http://www.insanbilimleri.com>
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276–302. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276>

- Diener, E., Emmons R., Larsen R. & Griffin S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 164-171. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Fairthorne, J., Jacoby, P., Bourke, J., Klerk, N. & Leonard, H. (2016). Onset of maternal psychiatric disorders after the birth of a child with autism spectrum disorder: a retrospective cohort study. *Autism*, 20(1), 37-44. <https://doi.org/10.1177/1362361314566048>
- Fereidouni Z., Kamyab A.H., Dehghan A., Khiyali Z., Ziapour A., Mehedi N. & Togholi R. (2021). Comparative study on the quality of life and resilience of mothers with disabled and neurotypically developing children in Iran. *Heliyon*, 7(6), <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07285>
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Fordyce, M. W. (1983). A program to increase happiness: Further studies. *Journal of Counseling Psychology*, 30(4), 483-498. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.30.4.483>
- Frieswijk, N., Buunk, B.P., Steverink, N. & Slaets, J.P.J (2004). The interpretation of social comparison and its relation to life satisfaction among elderly people: Does frailty make a difference? *The Journals of Gerontology*, 59(5), 250-257. <https://doi.org/10.1093/geronb/59.5.P250>
- Ganioğlu, S. & Toprakçı, E. (2023). 11. Kalkınma planı, 2022 yıllık program ve MEB 2019-2023 stratejik planı'nın eğitim alanı açısından uyumunun incelenmesi. *E-Uluslararası Pedagoji Dergisi (e-upad)*, 3(2), 23-42. <https://trdoi.org/10.27579808/e-ijpa.113>
- Garcia, D., Rosenberg, P., Erlandsson A., & Siddiqui, A. (2010). On lions and adolescents: Affective temperaments and the influence of negative stimuli on memory. *Journal of Happiness Studies*, 11, 477-495. <https://doi.org/10.1007/s10902-009-9153-6>
- Gebeyehu, F., Sahile, A. & Ayalew, M. (2019). Burden, social support, and life satisfaction among caregivers of children with intellectual disability. *International Quarterly of Community Health Education*, 39(3), 147-153. <https://doi.org/10.1177/0272684X18819974>
- Gilbert, D. T., Giesler, R. B., & Morris, K. A. (1995). When comparisons arise. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(2), 227-236. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.2.227>
- Green, J. D. & Sedikides, C. (2001). When do self-schemas shape social perception? The role of descriptive ambiguity. *Motivation and Emotion*, 25(1), 67-83. <https://doi.org/10.1023/A:1010611922816>
- Gray, D. E. (2003). Gender and coping: The parents of children with high functioning autism. *Social Science & Medicine*, 56(3), 631-642. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(02\)00059-x](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(02)00059-x)
- Gül, G. (2004). Birey, toplum, eğitim ve öğretmen. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1, 223-236. <https://hayefjournal.org/Content/files/sayilar/108/223.pdf>
- Güleş, E. (2017). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babaların yaşam doyumlarının öz-anlayış ve merhamet düzeyleri açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gürsoy, A. (2021). Otizmli çocuğa sahip annelerin kaygı düzeylerinin yaşam doyumu, evlilik doyumu ve algılanan sosyal destek açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Ufuk Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Hisoğlu, A. (2018). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocukların ebeveynlerinde algılanan sosyal destek ve problem çözüme becerilerinin yaşam doyumuna etkisi [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İbili, A. (2020). 14-15 Yaş öğrencilerin sosyal karşılaştırma ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Martı Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İnce Z. E. & Tüfekçi F.G. (2015). Engelli çocuğu olan ebeveynlerde evlilik uyumu ve yaşam doyumunun değerlendirilmesi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 102-112. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumussagbil/issue/23835/253927>
- Ivanišević, N. M., Slišković A, Ombla J, Tokić A & Brown T. (2023). Life satisfaction in employed mothers of children with disabilities: The importance of personal, family, work, and society characteristics. *Societies*, 13(8), 177. <https://doi.org/10.3390/soc13080177>
- Kağıtçıbaşı Ç. & Cemalcılar Z. (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar* (16. Baskı). Evrim Yayınevi.
- Kalhor, R.P., Ziapour, A., Kianipour, N. & Foroughinia, A. (2017). A study of the relationship between lifestyle and happiness of students at Kermanshah University. *Annals of Tropical Medicine and Public Health*. 10(4), 1004-1009. <https://doi.org/10.4103/atmph.atmph31017>
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi* (14. Baskı). Nobel Yayınları.

- Kart, H. (2021). *Annelerin kendilik algısı ile ebeveynliğe yönelik tutumları arasındaki ilişkide kaygının aracı rolü* [Yüksek lisans tezi, Ayvansaray Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kartal, S. M. (2019). Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin aileleri. İçinde M.A. Melekoğlu ve S.M. Kartal (Ed.), *Zihin yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* (ss. 219-236). Eğitim Matbaacılık.
- Kasımoğlu, N. (2017). *Zihinsel engeli olan çocukların ebeveynlerinde içselleştirilmiş stigma, umutsuzluk ve yaşam doyumunun incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kiani, A., Mohammadi G., HasanZadeh M., MohsenLoo F. & PoorRahmani P. (2022). Comparison of life satisfaction and hoping in mothers of children with special learning disabilities, autism spectrum disorders and normal. *Journal of Family Relations Studies*, 2(5), 49-56. <https://doi.org/10.22098/jhrs.2022.10720.1055>
- Knopik, T., Błaszczak, A., Oszwa, U. & Maksymiuk, R. (2020). Assisting strategies of the parents of students with special educational needs in the emergency remote learning in Poland. *International Journal of Environmental Research Public Health*, 19(14), 1-9. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148783>
- Kunkel D. (1981). Age and the correlates of life satisfaction: Are the elderly different? [Yüksek lisans tezi, Teksas Üniversitesi]. <https://ttu-ir.tdl.org/bitstream/handle/2346/16963/31295002608593.pdf;sequence=1>
- Kwan, V. S. Y., Bond, M. H., & Singelis, T. M. (1997). Pancultural explanations for life satisfaction: Adding relationship harmony to self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 1038-1051. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.5.1038>
- Lee, J. K. (2022). The effects of social comparison orientation on psychological well-being in social networking sites: Serial mediation of perceived social support and self-esteem. *Current Psychology*, 41(9), 6247-6259. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01114-3>
- Lu, M., Yang, G., Skora, E., Wang, G., Cai, Y., Sun, Q., & Li, W. (2015). Self-esteem, social support, and life satisfaction in Chinese parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 17, 70-77. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.05.003>
- Markus, H. (1977). Self-Schemata and Processing Information about the Self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(2), 63-78. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.2.63>
- Marsh, H. W., & Yeung, A. S. (1997). Causal effects of academic self-concept on academic achievement: Structural equation models of longitudinal data. *Journal of Educational Psychology*, 89(1), 41-54. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.89.1.41>
- Mendes, T., Crespo, C., Maroco, J., Buunk, A. & Austin, J. (2019). Social comparison in parents of children with chronic conditions: Results from the portuguese version of the iowa-netherlands comparison orientation measure. *Psychology, Community & Health*, 8(1), 72-84. <https://doi.org/10.5964/pch.v8i1.285>
- Miller, B.K., Zivnuska, S. & Kacmar, M.K. (2019). Self-perception and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 139, 321-325. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.12.003>
- Morry, M. M., Chee, K. C., Penniston, T. L., & Sucharyna, T. A. (2019). Relationship social comparisons: Comparison interpretations and attributions as predictors of relationship quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(4), 1069-1097. <https://doi.org/10.1177/0265407518755018>
- Mukaddes, M.N, Sarı, T.O. & Tanıdır, C. (2022). *Ebeveyn eğitim programı, otizm ve gelişimsel aksamalı çocuklar için*. Simurg Art Yayınları.
- Murdock, G.P. (1949). *Social structure*. MacMillan.
- Olivos, F., Olivos-Jara, P. & Browne, M. (2021). Asymmetric social comparison and life satisfaction in social networks. *Journal of Happiness Studies*, 22, 363-384. <https://doi.org/10.1007/s10902-020-00234-8>
- Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi -Yetişkinlik, yaşlılık ve ölüm*. İmge Kitabevi.
- Özcan, Ç. (2012). *Okul öncesinde aile katılımı ile çocukların akademik benlik saygısı düzeyi arasındaki ilişkinin anne-baba görüşlerine göre incelenmesi* [Doktora tezi, İzzet Baysal Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özer, M. & Karabulut, Ö. (2003). Yaşlılarda yaşam doyumu. *Turkish Journal of Geriatrics*, 6(2), 72-74. http://geriatri.dergisi.org/uploads/pdf/pdf_TJG_146.pdf
- Özşenel, E. (2017). *Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ve olmayan ailelerin evliliklerinde problem çözme becerilerinin ve evlilik yaşam doyumlarının karşılaştırılması* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özteke H. İ. (2011). *İlköğretim okullarında çalışan psikolojik danışmanların sosyal karşılaştırma ve öz-bilinç düzeyleri ile psikolojik danışman öz-yeterlik inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Öztürk, S. (2016). *15-18 yaş grubu öğrencilerinin mizah tarzlarının ve sosyal karşılaştırma düzeylerinin, yaşam doyumlarına ve kaygı düzeylerine etkisi* [Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Plotnik, R., (2009). *Psikolojiye giriş*. Kaknüs Psikoloji.
- Reichman, N. E., Corman, H., & Noonan, K. (2007). Impact of child disability on the family. *Maternal and Child Health Journal*, 12, 679–683. <https://doi.org/10.1007/s10995-007-0307-z>
- Roach, M. A., Ormond, G. I., & Barratt, M. S. (1999). Mothers and fathers of children with Down Syndrome: Parental stress and involvement in children. *American Journal of Mental Retardation*, 104, 422-436.
<https://doi.org/10.1352/0895-8017>
- Rousseau, J.J. (1946). *Toplum sözleşmesi*. (Çev. Günyol, V.) Kültür Yayınları.
- Sağlam, A. (2023). *Üniversite öğrencilerinde psikolojik iyi-oluşun sosyal medya kullanımı, sosyal karşılaştırma ve koşulsuz kendini kabul düzeyleri açısından incelenmesi* [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Salas, B.L, Rodriguez, V.Y, Urbiet, C.T & Cuadrado, E. (2017). The role of coping strategies and self-efficacy as predictors of life satisfaction in a sample of parents of children with autism spectrum disorder. *Psicothema*, 29(1), 55-60. <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.96>
- Satılmış, S. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinde psikolojik dayanıklılık, yaşam doyumu ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Savaşır, I. & Şahin, N.H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Selvi, E. (2022). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam doyumu yaşam kalitesi ve benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Doktora tezi, Trakya Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Shek, D. T. L. (2005). Paternal and maternal influences on the psychological well-being, substance abuse, and delinquency of Chinese adolescents experiencing economic disadvantage. *Journal of Clinical Psychology*, 61(3), 219-234. <https://doi.org/10.1002/jclp.20057>
- Shivers, M.C. & Resor, J. (2020). Health and Life Satisfaction Among Parents of Children with Physical Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 32, 719–733. <https://doi.org/10.1007/s10882-019-09716-x>
- Softa K. H., Öztürk A, Sonkaya C. & Düşünceli H. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların aile yükü ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 5, 37-54.
<http://hdl.handle.net/11772/1214>
- Sönmez, V. (1986). Türkiye’de eğitimin kalitesi ve geleceği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 49-63.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7836/103177>
- Sönmez, V. (1994). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Anı Yayınları.
- Sönmez, A.Ö. & Aksan, G. (2019). *Aile kurumuna farklı bakışlar*. Çizgi Kitabevi.
- Şahin, N.H. & Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56. <https://www.psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443319940000m000311.pdf>
- Şahin, N.H. ve Şahin, N. (1992, Haziran). Adolescent guilt, shame and depression in relation to sociotropy and autonomy. World Congress of Cognitive Therapy. Kanada, Toronto.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş (Temel ilkeler ve usrel uygulamaları)*. Ekinoks Yayıncılık.
- Taş, İ. (2011). *Öğretmenlerde yaşamın anlamı yaşam doyumu sosyal karşılaştırma ve iç dış kontrol odağının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Toprakçı, E. (2017) *Sınıf yönetimi* (3. Baskı). Pegem Yayınları.
- Taylor, S. E., Neter, E. & Wayment, H. A. (1995). Self-evaluation processes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(12), 1278–1287. <https://doi.org/10.1177/01461672952112005>
- Timler A., McIntyre F., Rose E. & Hands B. (2019). Exploring the influence of self-perceptions on the relationship between motor competence and identity in adolescents. *PLoS One*, 14(11).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0224653>
- Tkach, C. & Lyubomirsky, S. (2006). How do people pursue happiness? Relating personality, happiness increasing strategies, and well-being. *Journal of Happiness Studies*, 7, 183-225. <https://doi.org/10.1007/s10902-005-4754-1>

- Turnbull, A. P., & Turnbull, H. R. (1995). *Families, professionals, and exceptionality*. Merrill Publishing.
- Twenge, M. J. & Campbell, K.W. (2008). Increases in positive self-views among high school students: birth-cohort changes in anticipated performance, self-satisfaction, self-liking, and self-competence. *Psychological Science*, 19(11), 1082. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02204.x>
- Uzunsakal, E. & Yıldız, D. (2018). Alan araştırmalarında güvenilirlik testlerinin karşılaştırılması ve tarımsal veriler üzerine bir uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 14-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuusbdt/issue/38311/399621>
- Ülgüt Ö. (2019). *Otizm tanısı almış çocuklara sahip ana-babalar ile normal gelişim gösteren çocuklara sahip ana-babalarda benlik algısı, evlilik uyumu ve psikolojik sağlamlık* [Yüksek lisans tezi, Nişantaşı Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Veenhoven, R. (1991). Is happiness relative? *Social Indicators Research*, 24(1), 1–34. <https://doi.org/10.1007/BF00292648>
- Veenhoven, R. (1995). *Developments in satisfaction research*. *Social Indicators Research*, 37(1), 1-46. <https://doi.org/10.1007/BF00300268>
- Wills, T. A. (1981). Downward comparison principles in social psychology. *Psychological Bulletin*, 90(2), 245–271. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.90.2.245>
- World Health Organization (WHO). (1997). Division of mental health and prevention of substance abuse. WHOQOL: measuring quality of life. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/63482>
- Yarar, F., Akdam, M., Çarpan, İ., Topal, S., Şenol, H. & Tekin, F. (2021). Impact of having a disabled child on mothers' anxiety, depression and quality of life levels. *Pamukkale Medical Journal*, 14(1), 223-232. <https://doi.org/10.31362/patd.758161>
- Yavuz, M. & Şafak, P. (2021). Otizm spektrum bozukluğu, zihin ve çoklu yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin yaşam doyum düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41(2), 1273-1294. <https://doi.org/10.17152/gefad.891230>
- Yetim Ü. (1991). Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldırım, M. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı olan çocukların annelerinin psikolojik sıkıntı, travma sonrası gelişim ve yaşam doyumu düzeyleri ile ilgili değişkenler* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldız C. (2015). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumları ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yılmaz F. (2010). *Ortaöğretim öğrencilerinde sosyal karşılaştırma ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>